

Don Bosco

(1815–1888)

Miroslav Cipro

V paletě pedagogických koncepcí 19. století zaujímá zcela vyhraněné místo dílo italského katolického světce Dona Bosco, který proslul jako bezmezně obětavý vychovatel opuštěné proletářské mládeže z periférií překotně rostoucího piemontského průmyslového města Turína (Torino), a zakladatel kongregace salesiánů, jež se z původně nevelké společnosti Boscových přátel, spolupracovníků a žáků rozrostla v početnou společnost kněží i laiků, šířící katolickou víru a výchovný styl svého zakladatele v mnoha zemích světa, nevyjímaje ani Čechy s Moravou a Slovensko.

Bosco v tomto smyslu připomíná – přes jinak četné rozdíly – zakladatele řádu jezuitů Ignáce z Loyloy. Svou výchovnou metodou, zdůrazňující veselost a pohyb, pak připomíná také slavného renesančního italského pedagoga Vittorina Ramboldini da Feltre, který podobně jako Bosco dopřával svým svěřencům dostatek pohybu a veselí v bujných a hlučných hrách, jak to vyhovovalo chlapecké přirozenosti. Vittorinovi svěřenci pocházeli ovšem převážně ze zámožných rodin, kdežto Boscovi byli většinou dětmi bez domova.

Katolická církev, která od raného středověku měla v západní a střední Evropě prakticky ideologický a výchovný monopol, ztratila tento monopol v 16. století s nástupem protestantismu, ale díky mužům, jako byli Loyloa a příslušníci jeho Tovaryšstva Ježíšova, postavila tomuto reformačnímu hnutí hráz svým úsilím protireformačním a dosáhla po dlouhých sporech teoretických i válečných určité patové situace rovnováhy mezi oběma hnutími. Obdobná situace nastala v 18. století po nástupu osvícenského racionalismu s jeho filozofickou skepsí a ateismem. I když toto hnutí dosáhlo velkého vlivu, přece nevyloučilo zcela vliv církve. Neboť i tentokrát se vyskytli náboženští nadšenci, odchovaní v katolické víře a jí hluboce oddaní. Jedním z nich byl právě Giovanni Bosco, který věnoval celý život výchově mládeže v duchu křesťanské lásky a šíření této lásky ve své vlasti i v ostatním světě. Přispěl tak nemalou měrou k tomu, že katolická církev zůstala i v době průmyslové revoluce a dělnických hnutí jedním ze sociotvorných faktorů, k němuž by se ani moderní věda neměla stavět kriticky jako k čemusi anachronickému, ale spíše chápat jako k lidskému fenoménu. Neboť vědě o člověku a společnosti – máme-li vzít za slovo Karla Marxe, by „nic lidského nemělo být

cizí“, zvláště jde-li o fenomén, který bojuje na straně dobra a jehož cíl je tedy shodný s úkoly vědy a jejího praktického využití k prospěchu lidstva.

Katolická církev se dopustila za svého dlouhého trvání četných omylů ve vztahu k vědě a jen váhavě je koriguje. Avšak důležité je, že přece jen nalézá konečně ve vědě spíše spojence než odpůrce. Rozum a víra se často střetávaly a budou se nepochybně střetávat i nadále. Ale budou také hledat svou syntézu; neboť člověk je tvor stejně „myslící“ jako „cítící“ a mechanická redukce na jednu či druhou stránku nemůže nekončit ve slepé uličce. Každá syntéza je zajisté těhotná novými rozpory. Ale zdá se, že je lépe žít v rozporech s tendencí k syntézám, než si trvale zjednodušovat život na domýšlivý čistý racionalismus nebo nesmiřitelný fideismus. Podle vědy by to bylo proti přírodě a podle náboženství proti Bohu. V každém případě z hlediska praktické pedagogiky je prospěšné uplatňovat především to, co je společné jak vědě, tak víře. Je to jádro humanistické morálky, jež může být základem spravedlivé a prosperující společnosti. Proto i studium odkazu Dona Bosco může být pro pedagoga stejně inspirativní jako např. studium odkazu A. S. Makarenka, J. Korczaka, D. Willse či A. Aichhorna. Objektivní a soudný čtenář si jistě dokáže z nich vybrat to, co jej může inspirovat k vlastní pedagogické aktivitě.

Don Bosco byl zapálený katolík, neochvějný ve své náboženské víře. Ale právě proto nebyl protivníkem dělnického hnutí. Jak o něm napsal Teresio Bosco, „patřil k těm, kterým bylo od počátku jasné, a tisíckrát to řekl naplno, že revoluční hnutí nebyla jen přechodná bouře, nýbrž oprávněné úsilí chudých domoci se lidštějšího života“.¹ Sám však volil cestu milosrdného Samaritána, který pomáhal potřebným jednotlivcům hned a na místě. Jeho metodou nebyl organizovaný politický boj, ale účinná láska, kterou vyzařoval do svého okolí a šířil osobitou formou duchovního boje pomocí svých oddaných salesiánů.

Známý italský socialista Sandro Pertini, který se stal italským prezidentem, navštěvoval salesiánskou školu ve Varazze. Ačkoli zůstal ateistou, napsal později o této škole: „Dnes chápu, že bezmezná láska, kterou cítím ke všem utlačovaným a nuzným, se ve mně probudila proto, že jsem žil u vás. Podivuhodný život vašeho světce mě přivedl k této lásce.“² Zde máme konkrétní náznak toho, jak i na pohled protikladná hnutí mohou konvertovat a vzájemně na sebe působit.

* * *

Don Bosco, křestním jménem Giovanni (Jan), se narodil v roce Napoleonova definitivního pádu, 16. srpna 1815 na samotě Becchi, která se dnes

¹Bosco, T. *Don Bosco*. Praha : Portál, 1993, s. 176.

²Tamtéž, s. 177.

jmenuje Colle Don Bosco (Pahorek Dona Bosco). Pro Itálii tehdy nastala neklidná doba, jejíž peripetie ovlivnily i Boscův život. Prohrané války a politické převraty spolu s nezadržitelně postupující průmyslovou revolucí, jež zvláště v blízkém Turínu plodila mnoho bohatství, ale ještě více chudoby, to byly vnější podmínky, v nichž se formoval Boscův osud. Vnitřní faktor byl dán jeho neobyčejnou tělesnou i duševní zdatností, jarostí a veselostí letory, pevností a vytrvalostí vůle a zvláště intenzívním sociálním citěním, které jej přímo instinktivně pudilo brát pod svou ochranu a výchovnou, duchovní i fyzickou péči chudé, opuštěné a nemocné děti. Připočteme-li důsledně náboženskou výchovu milující matky, která mu stále připomínala, že „Bůh jej vidí“, pochopíme, že tento temperamentní Ital, imponující i svým nevšedním zevnějškem, musel vstoupit do historie.

Básniřka Elisabeth Langgässerová odpověděla na otázku, kdo byl Don Bosco, slovy: „Byl pastýřem krav a vinařem, akrobatem, učitelem a všemělem, pionýrem a skautem, obchodníkem a kazatelem, sociálním pracovníkem a přítelem mládeže, zakladatelem nesčetných domovů pro mládež v Starém i Novém světě, kamarádem a otcem malých zlodějů, lupičů a sirotků, iniciátorem jejich her a utěšitelem jejich bolestí, kajícím a prosebníkem za své dětské houfy, které už nikdo nespočítá, stavitelem, spekulantem a snílkem... Byl zcela prostý, tak prostý jako horský pramen, který s sebou strhává kameny a napájí květiny a zvířata. Byl to prostý člověk našich dní, vychovatel mládeže s neobyčejným vlivem, jeho doktrínou bylo jen dobro a nic než dobro. Byl hrdinou lásky...“³

Když mu byly dva roky, zemřel mu otec a matka jen s obtížemi zvládala starost o tři děti, z nichž Giovanni byl nejmladší. Ale i on byl velmi záhy – již od čtyř let – veden k drobným pracím: klepal konopí, později nosil dříví a vodu, čistil zeleninu, uklízel dům, pásl krávy. Mezi svými vrstevníky vynikal obratností a odvahou, ale také už vyhraněným morálním citěním, jak dokumentuje následující příhoda: Jednou rozbil nechtě láhev s olejem a potřísnil podlahu velkou olejovou skvrnou, kterou čištěním ještě zvětšil. S pocitem viny sám uřízl vrbový prut, a když se matka vrátila z práce, vylíčil jí upřímně svůj poklesek a podal jí prut, aby ho mohla potrestat. Ale matka děti nikdy nebila. Neskrývala sice své rozmrzení, ale kajícímu hříšníkovi ráda odpustila. Matčin odpor k tělesným trestům se přenesl i na chlapce.

Do školy vstoupil až v devíti letech, a třebaže se učilo v té době jen během zimních měsíců, stal se z něho brzy vášnivý čtenář. To mu přitom nebránilo vynikat i ve fyzické zdatnosti. Osvoji si kejkliřské umění, v němž předčil i kejkliře z povolání.

³ *Das große Buch der Heiligen*. München, 1978, s. 78.

Když mu bylo jedenáct let, odešel z domova, aby se vyhnul žárlivosti nejstaršího (nevlastního) bratra, a pracoval na statku jako krmič dobytka. Po čase získal obdiv starého kněze, když dokázal podrobně z paměti reprodukovat celé jeho kázání, jako by je četl z knihy. Kněz (jmenoval se Jan Calosso) se od té chvíle ujal jeho dalšího vzdělávání a Giovanni v něm získal druhého otce. Když stařec zemřel, dávali mu jeho synovci peníze, o nichž věděli, že je strýc chystal pro svého svěřence. Ale protože nebožtík nezanechal závěť, Giovanni peníze nepřijal. Ve svých Pamětech napsal: „Přišli don Calossovi dědici, odevzdal jsem jim klíč a vše, co mi dal.“⁴ Tímto gestem předznamenal svůj životní program: starat se o duše, nikoli o hmotné statky.

Podruhé osiřelý, začal navštěvovat v Castelnovu (nedaleko svého rodiště a asi 20 km od Turínu) veřejnou školu, kde se učil i latině. Brzy nato přešel na studie do Chieri (10 km od Turínu). Přitom nepřestával pracovat fyzicky, aby se uživil. Pomáhal v kovárně, u stolaře i na statku, kde pásl krávy. V 18 letech si vydělával i jako barman. Nestranil se veselé společnosti svých vrstevníků, ale také nepřekračoval křesťanské zásady. Těsně před vstupem do kněžského semináře v Chieri si napsal těchto sedm předsevzetí:

1. Nebudu chodit na zábavy, do divadel, na veřejná představení.
2. Nebudu už závodit, ani kouzlit, ani chodit lovit.
3. Budu se ovládat v jídle, pití a odpočinku.
4. Budu číst jen náboženskou literaturu.
5. Budu bojovat proti myšlenkám, řečem, výrazům, četbě, které budou v rozporu s čistotou.
6. Každý den budu trochu rozjímat a konat duchovní četbu.
7. Každý den budu vyprávět epizody nebo myšlenky, kterými by se pro-sazovalo dobro.⁵

Svou povahou byl ovšem Giovanni veselý mladík a neměl vrozený sklon k asketismu či masochismu. Nepatřil ani k těm, kteří by rádi nastavovali po políčku i druhou tvář. Jeho typickou dominantní vlastností byl soucit s nešťastnými a trpícími. Když jednou jako seminarista vyhrál v kartách a jeho spoluhráč se rozplakal, vrátil mu vše, co vyhrál, karty odložil a více je nevzal do rukou.

Jako bohoslovec dostal první příležitost provést kázání o Vánocích r. 1838. Vyptával se pak faráře, zda mu bylo dobře rozumět. Dostal tuto odpověď: „Zanechte klasického vyjadřování se a hovořte řečí běžného lidu. Lidově. Co nejlidověji. Místo úvah vyprávějte epizody a z nich vyvozujte jed-

⁴Bosco, T. *Don Bosco*. Praha : Portál, 1993, s. 176.

⁵Tamtéž, s. 77.

noduchá a praktická naučení.“⁶ Podle Boscových vzpomínek to byla jedna z nejcennějších rad pro celý jeho život.

Když byl r. 1841 vysvěcen na kněze, odmítl lákavé nabídky stát se domácím učitelem v zámožné rodině nebo ujmout se dobře placených míst na bohatých farách. Rozhodl se pro ústav pro doškolení kněží s možností pracovat mezi městskou chudinou, vypomáhat v nemocnicích, věznicích a charitativních zařízeních. Přesvědčil se, že městské periferie byly ještě bédnější než chudý venkov. V lombardském kraji tehdy překotně vyrůstaly přádelny hedvábí a bavlny, kde byly zaměstnávány tisíce dětí s pracovní dobou 13 až 16 hodin denně. Osmileté až dvanáctileté děti pracovaly i na lešení jako zedničtí pomocníci – bez jakékoli výchovné péče. Není divu, že se opuštěnými a hladovými dětmi plnily věznice. Bosco, který navštěvoval tyto věznice, věděl, že po propuštění bude delikventní mládež znovu vystavena hladu a pokušení krádeží. Rozhodl se proto založit pro ni „oratoř“, útulek podobný těm, jaké se tehdy zřizovaly zvláště v stejně postiženém Miláně. V Brescii dokonce otevřel don Ludvík Pavoni oratoř pro chudé a opuštěné chlapce již v r. 1809. V Turíně vznikla první oratoř r. 1841 zásluhou nadšeného, ale málo vytrvalého dona Cocchi. Souběžně s touto iniciativou působil nenápadně, ale o to vytrvaleji a důsledněji Bosco. Prvým jeho svěřencem a zároveň prostředníkem mezi ním a ostatními mladistvými dělníky se stal B. Garelli, malý zedník z Asti. Kolem něho se postupně seskupili další. Tak vznikla Boscova oratoř, kde opuštěni chlapci našli trvalé zázemí, přátelství a radost. Bosco je naučil nejen navštěvovat kostel, ale také trávit nedělní volný čas hrami na dvoře ústavu pro doškolení kněží. Zakrátko vzrostl počet těchto mladých zedníků, kameníků, fasádníků a dlaždičů na 80, až dosáhl posléze několika stovek.

Bosco během týdne hledal pro chlapce vhodnější zaměstnání a vyjednával pro ně lidštější pracovní podmínky. Řídil se zásadou pomáhat hned, na místě, v konkrétních případech, a nečekat, až někdo vyřeší problémy všeobecně. Podnikal s chlapci vycházky, na nichž je učil veselým i zbožným písničkám. Jednu z nich (Lodate Maria – Chvalte Marii) zpívali s úspěchem i v kostele. Píseň se pak dostala daleko do světa a dodnes se zpívá např. v severní Indii nebo v Brazílii.

Don Bosco nelpěl tak přísně na vnější kázni jako jiní jeho kolegové. Jeho laskavost vůči chlapcům nebyla chladná. Byla živá a veselá. Sám jako někdejší zakladatel „Veselé společnosti“ svých mladých přátel objevil hodnotu hlučné radosti, potřebu jaré uvolněnosti. Říkával: „Hrejte si, skákejte, křičte. Jde mi jen o to, abyste nehřešili.“ Neponechával ovšem chlapce bez dozoru; ale věděl, že vychovatel nesmí být jen dozorcem, nýbrž také účastníkem je-

⁶Tamtéž, s. 90.

jich zábavy, její duši a jejím udržovatelem. Když vážne, musí předcházet sám tomu, co by ji mohlo diskreditovat.

O Boscově působení se vypráví mnoho sugestivních příkladů. Nemůžeme je zde všechny reprodukovat. Zmíňme se tedy aspoň exemplárně o příběhu malého holiče. Bylo to r. 1843. Don Bosco vstoupil do holičské officíny, kde se ho hned ujal jedenáctiletý chlapec a svědomitě jej namydli. Když ho Don Bosco vyzval, aby jej i oholil, chlapec se zalekl a roztrásl se strachem. Ani mistr nechtěl o tom vůbec slyšet. Ale Don Bosco trval na svém a ztrémovaný chlapec se pustil poprvé v životě do práce s břitvou. Neobešlo se to bez škrábanců. Laskavý zákazník však chlapce pochválil a pozval jej k sobě na návštěvu. Když po čase Karlíkovi – tak se jmenoval – zemřela matka, byl přijat do oratoře. Vyrostl zde v muže a zůstal v oratoři až do své smrti r. 1902.

V létě r. 1844, po tříletém pobytu v ústavu pro doškolení kněží, byl Don Bosco doporučen pozornosti markýzy Colbertové, tehdy už šedesátileté bohaté bezdětné vdovy, elegantní, vzdělané a vlivné, která po manželově smrti zasvětila svůj život chudým a stavěla sirotčince a domovy pro pracující dívky. Díky její podpoře mohl shromažďovat ve čtvrti Valdeko své chlapce na prostranství u rozestavěného ústavu pro nemocné děti a v nové budově užívat i dvou místností.

Citlivý Don Bosco byl celý rozechvělý tušením nové nadcházející životní etapy, a jako už častokrát od svých chlapeckých let, měl symbolický sen, v němž se mu zjevilo mnoho vlků v čele s tajemnou pastýřkou. Mnozí z vlků se postupně přeměnili v beránky a někteří z beránků se dokonce změnili v pastýře. Nenapravitelný snílek Bosco si sen vyložil, a možná i dokreslil, jako předpověď svého výchovného díla.

Sny mu byly nejednou inspirací, ale i záměrně používaným prostředkem působení na jeho svěřence, jimž chtěl vlévat do duší naději na krásnější a čistší budoucnost, a živil tak i svou vlastní představu o kongregaci svých odchovanců, kteří se stanou z vlků a oveček též pastýři lidí a budou šířit dobro doma i v dalekém světě. Tehdy přijal pro svou oratoř, přesídlivší do Valdoku, jméno „Oratoř svatého Františka Saleského“ podle obrazu, který markýza umístila u vchodu do budovy. Tak vznikl termín „salesiáni“, jak se začal označovat časem proslulý řád (kongregace), který budoval své misie v mnoha zemích.

Don Bosco, aby opatřil svým svěřencům knihy, tělocvičné nářadí, jídlo, oblečení, boty a další potřeby, přemáhal svou hrdost a ostýchavost a chodil, byť s tvářemi hořícími studem, „po žebrotě“. Hledal, řekli bychom moderně, bohaté sponzory. A kupodivu je nacházel, protože nebyl ani vlezlý ani upejpavý, ale působil na boháče hloubkou svého přesvědčení a snad i jakýmsi

zvláštním fluidem své osobnosti. Říkalo se o něm, že do domu jako by vcházel anděl. I když leccos může být příkrášleno, faktem je, že jeho vznešená žebrota skutečně vynesla tolik prostředků, že mohl realizovat, o čem tolik snil: stavby nových budov a kostelů a vypravovat své salesiány i do dalekého světa.

Velké pracovní vypětí vyvolalo v letech 1845–46 těžké Boscovo onemocnění. Trpěl vysokými horečkami a začal chrlit krev. Markýza jej na kolenou zapřísahala, aby vysadil z práce a začal se léčit. Don Bosco posléze, zcela vyčerpán, se rozloučil, jak se domníval, navždy se svými chlapci a na oslu odjel k matce domů do Becchi, aby tam zemřel. Ale starostlivá matčina péče byla patrně hlavní příčinou příznivého obratu a její Giovanni byl opět zdravý. Zpátky do Turína už se vracel pěšky a šťastně přežil i loupežné přepadení, když v útočníkovi poznal bývalého vězně z turínského vězení. I ten poznal v Boscovi svého dobrodince a upřímně se mu vyzpovídal.

V Turínu se pak Don Bosco přestěhoval s oratoří do nových místností a v budování a vedení nového útulku mu pomáhala i matka, která už trvale zůstala jeho věrnou a oddanou pomocnicí.

Tou měrou, jak se blížil bouřlivý rok 1848, který otrásl celou Evropou, pociťoval Bosco stoupající politické napětí i v Turíně. Zástupy jeho chlapců, když pochodovaly ulicemi města při zvuku trubky, vyvolávaly obavy vystrašených úřadů, které daly činnost Boscovy oratoře sledovat jako potenciálně nebezpečný subjekt. Zdálo se to tím naléhavější, že válečné nálady pronikaly také mezi chlapce, kteří spolu sváděli bitvy – vyzbrojeni noži, klacky a kamením – na blízkých lukách, přičemž jeden z nich dokonce přišel o život.

Don Bosco se však nenechal vtáhnout do politických bojů, třebaže si tím na druhé straně vysloužil nepřízeň nacionalisticky orientovaných kruhů, včetně mnohých kněží. Nebojoval za tu či onu vládu, ale za duše svých svěřenců, přičemž jedinou autoritou mu bylo papežství jako symbol křesťanské víry, obepínající celý svět.

Odmítl účastnit se s chlapci trikolórových manifestací, i když ho začali opouštět přátelé i někteří jeho svěřenci. Jejich počet na čas silně poklesl, ale během padesátých let se opět rozrostl, až převýšil dřívější stav. V padesátých letech dosáhl kolem 600 a později stoupl počet chlapců ubytovaných v oratoři na 800.

Když r. 1851 vypukla v kraji cholera a řádila zvláště v turínské čtvrti Borgo Dora v těsném sousedství s Valdokem, Don Bosco nadchl své chlapce k obětavé pomoci nemocným. Nejstarší sloužili celé dny v lazaretech a domech nemocných, mladší procházeli městem a vyhledávali nově postižené, nejmenší pak tvořili rezervu v oratoři, připraveni nastoupit podle potřeby.

Díky přísnému dodržování hygieny nikdo z nich neonemocněl. Jejich prestiž v okolí tím velmi stoupla.

R. 1853 začal Don Bosco působit na mládež též psaným slovem prostřednictvím Knihovny katolického čtení, série stostránkových brožur, psaných jednoduchým, názorným slohem.

Kromě večerních studijních kursů organizoval Don Bosco práci chlapců v řemeslnických dílnách, které uvedl v činnost, když r. 1853 dostavěl novou budovu. Byly to postupně dílna krejčovská, obuvnická, knihvazačská, stolařská, tiskařská a zámečnická.

Již dříve uzavíral také se zaměstnavateli svých svěřenců učňovské smlouvy. Tak r. 1851 ujednal se sklenářským mistrem následující dohodu:

1. Pan Karel Aimino přijímá za učné sklenářského řemesla hochu Josefa Bordone, narozeného v Bielle. Slibuje a zavazuje se, že ho během tří učebních roků vyučí ve svém řemesle, poskytne mu potřebné znalosti a nejlepší zkušenosti ze svého oboru a zároveň bude bdít nad jeho dobrým chováním, bude ho upozorňovat v případě potřeby na nedostatky pouze slovy, ne jiným způsobem. Zároveň se zavazuje, že nebude přepínat jeho síly, že ho bude zaměstnávat jen pracemi, které mají vztah k jeho oboru, a ne takovými, které s ním nemají nic společného.
2. Dále se mistr zavazuje, že ponechá učni během učební doby volné všechny sváteční dny v roce.
3. Zaměstnavatel se rovněž zavazuje, že bude učni vyplácet denně během prvního roku jednu liru, v druhém roce 1,5 liry a ve třetím 3 liry. Každý rok poskytne učni 15 dní prázdnin.
4. Hoch Josef Bordone slibuje, že během učební doby bude svému zaměstnavateli sloužit pilně, horlivě a pozorně, bude snaživý, ohleduplný a poslušný.
5. Ředitel oratoře slibuje, že bude zodpovědně bdít nad dobrým chováním a dobrými výsledky učně.⁷

Touto dohodou čelil Don Bosco tehdy běžné praxi, že mistři a jejich manželky používali učňů jako pomocníků v domácnosti. V jiné podobné smlouvě se mistr navíc ještě zavazoval, že bude u svého učně „bdít nad jeho rozvojem mravním, společenským i zdravotním, že se k němu bude chovat jako dobrý otec k vlastnímu synu a v případě potřeby jej laskavě napomené. Učiní tak pokaždé jen vhodnými slovy, nikdy ne citelným trestem.“⁸ Podobné smlouvy byly ve své době ojedinělé a svým obsahem daleko předbíhaly svou dobu.

I když chlapci-řemeslníci měli v oratoři početní převahu, Don Bosco nezapomínal ani na výchovu studentů, z nichž se rekrutovali budoucí kněží. Také pro ně zřídil časem při své oratoři gymnázium a v r. 1861 měl v jeho prvních třech ročnících již přes 200 studentů, které vyučovali mladí klerici. Pro rok 1860/61 dal vytisknout tyto přijímací směrnice:

⁷Tamtéž, s. 201.

⁸Tamtéž, s. 202.

Do učení řemeslu smí být přijat: kdo nemá otce a matku, kdo má aspoň 12 roků, ale ne více než 18, kdo je chudý a opuštěný.

Za studenta smí být přijat: kdo ukončil základní vzdělání a chce studovat gymnázium, koho doporučuje nadání a dobré chování, každý je přijímán dva měsíce na zkoušku, měsíčně zaplatí za pobyt 24 lir a teprve potom se upraví další podle zásluh, oblečení si pořizují žáci sami, pokud jim v tom nebrání chudoba.

Denní život řemeslníků a studentů byl společný. Rozdíl byl v tom, že první pracovali v dílně, druzí v tutéž dobu navštěvovali školu a učili se.

Don Bosco vštěpoval všem zásadu, že velkých cílů lze dosáhnout jen přes překážky a obtíže. Připomínal jim jako symbolické memento biblickou moudrost, že do zaslíbené země lze dospět až po přechodu moře a pouště. Stavěl jim před oči i svůj sen o růžové zahradě, skrze níž cesta je vykupována bolestí z trnů, které zraňují.

Rád s nimi podnikal každoročně v říjnu u příležitosti svátku P. Marie Růžencové několikadenní až několikátýdenní výlety do Becchi i jiných míst. Hoši zpívali, koncertovali, hráli divadlo, přátelili se s místními obyvateli a vraceli se plni radostných zážitků.

R. 1857 se setkal Don Bosco s ministrem vnitra Rattazzim, který nezapomněl na statečnou pomoc mladých salesiánů v boji s cholerou, a povzbudil jej, aby pokračoval v budování své salesiánské společnosti do podoby řádné kongregace. Rok na to byl Don Bosco třikrát přijat v audienci u papeže Pia IX., aby si vyžádal souhlas se založením a pravidly kongregace. Souhlasu dosáhl a tím byla cesta k jejímu rozvoji plně otevřena. Ale Don Bosco ani jeho svěřenci nechtěli budovat typický mnišský řád a také v jejich pravidlech nebylo nic z čistě mnišského způsobu života. Jim šlo o společenství kleriků a laiků, kteří se zavazovali sliby, že budou usilovat o dobro chudé mládeže. Před státem byli občany, nikdo z nich se nezříkal žádného občanského práva ani práva na vlastní majetek. Před církví pak byli řádnými řeholníky.

R. 1863 pověřil Don Bosco jednoho ze svých nejschopnějších a nejoddanějších odchovanců, tehdy již 26letého Dona Ruu řízením pobočné oratoře v Mirabello a napsal pro něho při této příležitosti čtyři stránky „Důvěrných rad pro ředitele“. Vyjímáme tu z nich volně aspoň několik tezí:

- Počínej si tak, abys byl milován a ne obáván. Ve tvých rozkazech a napomenutích ať všichni vidí, že hledáš dobro a že nikdy nejde o prosazování osobních rozmarů.
- Pokud jde o učitele: Snaž se s každým často hovořit. Pokud zjistíš, že něco potřebuje, postarej se o to co nejdříve. Ať se varují zvláštních přátelství a nadřzování některým hochům.
- Pokud jde o asistenty: Buď s nimi ve styku a chtěj znát jejich mínění

o chování chlapců. Ať přesně plní své povinnosti. Rekreační ať prožívají s hochy.

- Co se týká studentů: Pokud můžeš, prožij čas rekreace mezi hochy. Snaž se soukromě povzbudit srdečným slůvkem každého, kdo to potřebuje a kdykoliv se ti naskytne příležitost. V tom spočívá velké tajemství, jak ovládat srdce chlapců.
- Pokud jde o lidi mimo ústav: Láska a uctivé chování vůči domácím i vůči lidem mimo ústav ať je vizitkou ředitele. Ve hmotných záležitostech se snaž pokud možno vyhovět i za cenu, že budeš poškozen. Hlavní je zachovat lásku.

Vedle oratorií se množily i koleje. Po první z nich, která byla zřízena v Lanzu (1864), byly založeny další v Allasiu (1870) a ve Varazzo (1871). Pro synky bohatých rodičů byla určena kolej ve Valsalise, ale stala se pro salesiány brzy těžkým břemenem. Museli na ni doplácet a turínský arcibiskup přesto trval na jejím zachování, ačkoli salesiáni nechápali, proč mají chudí doplácet na bohaté. Posléze ji salesiáni vykoupili, aby ji mohli zrušit a na jejím místě zřídit seminář pro zahraniční misie.

S arcibiskupy měl Don Bosco vůbec velké problémy. Příčinou jeho sporů s nimi byl především lokální patriotismus arcibiskupů, kteří žárlili, když Don Bosco překračoval svou činností jejich diecézi. Jeden spor s arcibiskupem Gastaldim však zavinil svou neuvážeností sám Don Bosco, když mu v dopise připomenul, že to byl on – Don Bosco – kdo se přímluvou u papeže zasloužil o jeho jmenování. Arcibiskup, který věřil, že byl jmenován z vůle boží pro své kvality a zásluhy, se tím cítil dotčen a následovala řada let napjatého vztahu a schválností. Patřil k nim např. zákaz zpovídat a jiná omezení, podpořená i Piem IX., která Donu Boscovi ztrpčovala život. Teprve r. 1881, na doporučení nového papeže Lva XIII. se odhodlal Gastaldimu se omluvit a vypít tak kalich hořkosti. Omluva, vynucená disciplínou, jej stála velké sebezapření, cítil se jako ukřižovaný. Tento dobrotivý, ale hrdý Ital, vědomý si své mravní čistoty, nerad nastavoval po políčku i druhou tvář.

Při tom všem vynakládal enormní úsilí, aby dokončil stavbu kostela P. Marie Pomocnice. Této krásné stavbě s kopulí vyslovil svůj obdiv i Edmondo de Amicis, populární a i u nás známý a oblíbený autor dojímavé knihy pro mládež „Srdce“.

Mezitím, r. 1871, Don Bosco podruhé v životě těžce onemocněl, tentokrátě vyrážkou po celém těle, provázenou vysokými horečkami. Průběh nemoci byl tak zlý, že už téměř nikdo nevěřil v jeho uzdravení.

Přesto nemoc opět překonal a pokračoval v organizování misí. Celkem jich za svého života vypravil do světa jedenáct. Účastníkům prvé z nich, vyslané až do daleké Patagonie, napsal – každému zvlášť – vlastnoručně

lístky s dvaceti radami, jak si počínat. Rada číslo jedna zněla: „Hleďte duše, nikdy ne peníze, ani pocty, ani hodnosti.“⁹ Ideje nezištnosti a lásky pronikají i dalšími pokyny.

Don Bosco se projevoval jako obdivuhodný pedagog především svými činy, svou mimořádně úspěšnou výchovnou praxí. Na teoretické traktáty o výchově neměl dostatek času, neboť vždy dělal to, co se mu zdálo v dané chvíli a v dané situaci nejnaléhavější, a to byla bezprostřední pomoc trpícím, nemocným, chudým a opuštěným dětem. Protože byl mnohokrát vyzván, aby napsal knihu o svých výchovných zkušenostech, které by uspořádal v ucelený výchovný systém, pokusil se v roce 1876 aspoň o stručný náčrt výchovného systému, který zavedl v salesiánských ústavech. Je to devítistránkový dodatek k salesiánským stanovám. Je z něho patrné, že autor byl důsledným odpůrcem represivních výchovných metod a stál na optimistických pozicích důvěry k dítěti, která budí i jeho důvěru ve vychovatele. Ocitujme si tu z této pedagogické skici k potvrzení toho, co bylo už naznačeno při líčení Boscových osudů, některé autentické pasáže:

„Při výchově mládeže se vždy používaly dva systémy: preventivní a represivní. Při represivním systému se podřízení seznámí se zákonem a potom se dohlíží, a je-li třeba zjišťuje, jak je třeba potrestat přiměřeně provinilce. Chování představeného má být podle tohoto systému vždy přísné, bez sebemenšího důvěrného vztahu k podřízeným. Podřízený se prakticky setkává s představeným jen tehdy, když má být potrestán nebo napomenut.

Systém preventivní je opačný. Hoši žijí s vychovateli a představeným společně, takže ani nemají možnost dopustit se přestupku.

Celý systém spočívá na rozumu, víře v Boha a na lásce. Vylučuje všechny násilné tresty. Při napomenutí se nenarušuje srdečný vztah mezi vychovatelem a chlapcem. Vychovatel, který si získal důvěru svého svěřence, bude mít na něj trvalý vliv a bude mu moci radit a pomáhat i tehdy, až bude samostatný. Tento systém spočívá v praxi na slovech sv. Pavla: Láska je dobrotivá a trpělivá, všechno snáší, nikdy nad ničím nezoufá a všechno překoná...

Chlapcům je třeba dát širokou volnost běhat, skákat a podle chuti se vydováět. Velmi účinnými prostředky k dosažení kázně, k udržení mravní úrovně a zdraví jsou gymnastika, hudba, recitace, divadlo a vycházky. Svatý Filip Neri říkal: Dělejte, co chcete, stačí mi, že nehrěšíte...

Vychovatel je člověk, který se cele zasvětil dobru svých svěřenců. Proto musí počítat s potížemi a námahami, jestliže má dosáhnout svého cíle, jímž jsou společensky, mravně a intelektuálně vychovaní svěřenci.

⁹Tamtéž, s. 342.

Jestliže si chce získat u hochů respekt, ať se snaží získat si jejich lásku. Tehdy je trestem již to, že se hochovi odepře laskavost. Je to trest, který probouzí závodění, dodává odvalu a nikdy neponižuje.

Chlapci považují za trest to, co se jako trest používá. Pochvala za dobře provedený úkol, pokárání za lajdáctví je odměnou nebo trestem.

Vyjma výjimečných případů ať se nikdy nekárá ani netrestá veřejně, nýbrž vždy soukromě v nepřítomnosti kamarádů, s největší rozvážností a trpělivostí, aby hoši sami přišli na to, že si počínali špatně na základě rozumných a náboženských důvodů.

Jakékoliv bití nebo jiné podobné tresty jsou naprosto nepřijatelné, protože dráždí hochy a pokořují vychovatele.¹⁰

Don Bosco dodává k těmto myšlenkám ještě osobní poznámku: „Pracuji už skoro čtyřicet roků mezi mládeží a nevzpomínám si, že bych byl někdy použil takových trestů. A přece jsem s Boží pomocí vždy dosáhl všeho, co jsem si přál, i u chlapců, kteří nedávali žádnou naději na polepšení.“¹¹

Nové přetěžké břemeno přijal na sebe Don Bosco na přání Lva XIII., když se ujal organizace stavby chrámu Božího srdce v Římě, jinými slovy: obstarávat na ni peníze organizováním sbírek. Podnikl za tím účelem i dvě namáhavé zahraniční cesty: do Francie (1883) a do Španělska (1886). Všude ho vítaly zástupy obdivovatelů jako svatého muže a výnos sbírek byl bohatý. Ale Dona Bosco již opouštěly síly. Stačil se ještě – s velkou námahou – zúčastnit vysvěcení chrámu Božího srdce v Římě, úspěšně dostavěného jeho zásluhou, ale nedlouho poté, 30. ledna 1888, zemřel.

Zanechal po sobě kongregaci se 768 salesiány rozptýlenými v 64 domech v šesti různých zemích. V roce 1934 byl prohlášen za svatého.

Jeho nástupci se starají o to, aby všude, kde jsou salesiáni, byla i oratoř. Přitom nadále pro ně platí zásada Dona Bosco: „Základní a neměnnou náplní salesiánského poslání je chudá mládež, hoši z lidových vrstev. Podle nich musí salesiáni uzpůsobit svou činnost. Pohotově a odvážně musí sledovat znamení a potřeby časů. Jedním slovem: chudá mládež se nesmí přizpůsobovat salesiánům a jejich zájmům, nýbrž salesiáni a jejich díla se musí přizpůsobovat potřebám mládeže lidových vrstev.“¹²

Odkaz Dona Bosco je určen především katolíkům. Ale zaslouží si pro svůj humánní charakter i respekt jiných vyznání stejně jako ateistů, jejichž morálka má s morálkou křesťanskou nejen společné kořeny, ale přes různost filozofických přístupů i obdobný smysl: zušlechťovat člověka.

¹⁰Tamtéž, s. 234–236.

¹¹Tamtéž, s. 236.

¹²Tamtéž, s. 297.

Literatura

- AUFFRAAY, A. *San Giovanni Bosco*. Nuova edizione a cura di V. Messori. Torino, 1970.
- BOSCO, H. *S. Giovanni Bosco*. Torino, 1967.
- Der heilige Johannes Bosco. In *Das große Buch der Heiligen*. München, 1978, s. 78–82.
- DESRAMAUT, F. *Don Bosco e la vita spirituale*. Torino, 1970.
- Giovanni Bosco. Vyšlo ve sbírce: *Scöninghssammlung pädagogischer Schrifte, Quellen zur Geschichte der Pädagogik*. Paderborn.
- GIRAUDI, F. *L'oratorio di don Bosco*. Torino, 1935.
- LEMOYNE, G. B. *Vita di don Bosco*. 2 volumi. Torino, 1911–1913.
- LEMOYNE, AMADEI, CERIA, FOGLIO *Memorie biografiche di don Bosco*. 20 volumi. Torino, 1898–1948.
- MOLINERIS, M. *Don Bosco medito*. Castelnuovo, 1974.
- MOLINERIS, M. *Fioretti di don Bosco*. Torino, 1977.
- SERIE, G. *San Giovanni Bosco nei ricordi e nella vita degli ex-allievi*. Torino, 1953.
- STELLA, P. *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*. Zurigo, 1968, 1969.
- WIRTH, M. *Don Bosco e i salesiani*. Torino, 1970.

CIPRO, M. Don Bosco (1815–1888). *Pedagogická orientace* 1998, č. 2, s. 14 až 26. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: Prof. PhDr. Miroslav Cipro, DrSc., Čechova 21, 170 00 Praha 7